

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА ЗНИЖЕННЯ ВПЛИВУ ПІДПРИЄМСТВ З ТЕХНІЧНОГО СЕРВІСУ НА ОТОЧУЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Савченко В.М., Міненко С.В., Савченко Л.Г.

Поліський національний університет
бульв. Старий, 7, 10002, м. Житомир
dgs-ua@ukr.net, dgs-ua1@ukr.net, slgua@ukr.net

В умовах соціально-економічних перетворень, що відбуваються в Україні, значимість автомобілів у транспортній системі постійно зростає. Процес автомобілізації країни можна назвати суперечливим. З одного боку, він забезпечує нову якість життя людей і сприяє розвитку ринкової економіки, з іншого – зазначений процес супроводжується й негативними наслідками, основним з них є забруднення навколишнього середовища. Наразі частка автотранспорту в забрудненні навколишнього середовища в Україні досягає 23%, що перевищує аналогічний показник розвинених країн більш ніж в 1,2 рази. У контексті вищезазначеного важливим є удосконалення системи технічного сервісу автотранспортних засобів і підвищення рівня надання послуг з їх технічного обслуговування й ремонту. В таких умовах особливу важливість набуває проблема забезпечення екологічної безпеки підприємств технічного сервісу. Мета статті полягає у розкритті особливостей системи управління охороною навколишнього середовища на підприємствах технічного сервісу як важливого складника їх екологічної безпеки.

У статті розглянуто особливості системи управління охороною навколишнього середовища на підприємствах технічного сервісу; визначено цілі екологічної політики; відзначено важливість планування природоохоронної діяльності; оговорено основи впровадження й функціонування системи охорони навколишнього середовища; сказано про напрями проведення перевірок діяльності, що впливає на навколишнє середовище. Доведено, що подібно до загальної економічної діяльності, природоохоронна діяльність та функціонування екологічної системи на підприємствах технічного сервісу періодично потребують корекції та удосконалення. І цьому сприятиме ефективна система управління охоронного навколишнього середовища, що включатиме наступні основні елементи: екологічну політику; планування природоохоронної діяльності; впровадження й функціонування системи охорони навколишнього середовища; проведення перевірок діяльності, що впливає на навколишнє середовище; аналіз результатів діяльності з охорони навколишнього середовища з боку керівництва. *Ключові слова:* екологічна безпека, навколишнє середовище, підприємство технічного сервісу, системи управління охороною навколишнього середовища, екологічна політика.

Ecological safety and lowering impact on environment of the company of technical service. Savchenko V., Minenko S., Savchenko L.

In the context of social and economic transformations taking place in Ukraine, the importance of cars in the transport system is constantly growing. The process of motorization of the country can be called controversial. The process of motorization of the country provides a new quality of life for people and contributes to the development of a market economy, on the other hand, this process is accompanied by negative consequences, the main of which is environmental pollution. Currently, the share of vehicles in environmental pollution in Ukraine reaches 23%, which is more than 1.2 times higher than in developed countries. In the context of the above, it is important to improve the system of technical service of vehicles and increase the level of provision of services for their maintenance and repair. In such conditions, the problem of ensuring the environmental safety of companies of technical service becomes especially important. The goal of the article is to disclose the peculiarities of environmental management system in companies of technical service as an important compound of their ecological safety.

The article considers the features of the environmental management system at the companies of technical service; defines the goals of environmental policy; notes the importance of environmental planning; agrees on the basics of implementation and functioning of the environmental protection system; shows the directions of carrying out inspections of activities that affect the environment. It is proved that, like general economic activity, environmental protection and the functioning of the ecological system at companies of technical service need to be corrected and improved from time to time. And this will be facilitated by an effective system of environmental management, which will include the following main elements: environmental policy; environmental planning; introduction and functioning of the environmental protection system; conducting inspections of activities that affect the environment; analysis of the results of environmental activities by management. *Key words:* ecological safety, environment, company of technical service, environment protection management system, ecological policy.

Постановка проблеми. В умовах соціально-економічних перетворень, що відбуваються в нашій країні, значимість автомобілів у транспортній системі постійно зростає. Швидкими темпами росте їх внесок у забезпечення мобільності й підвищення рівня життя населення. Однак процес автомобілізації країни можна назвати суперечливим. З одного боку,

автомобілізація забезпечує нову якість життя людей і сприяє розвитку ринкової економіки, з іншого боку, зазначений процес супроводжується й негативними наслідками. Основні з них пов'язані зі збитком від ДТП, перевантаженням доріг і міських вулиць, проблемою утилізації автотранспортних засобів, а також із забрудненням навколишнього середовища. Наразі

частка автотранспорту в забрудненні навколишнього середовища в Україні на даний момент досягає 23%, що перевищує аналогічний показник розвинених країн більш ніж в 1,2 рази.

У контексті вищезазначеного важливим є удосконалення системи технічного сервісу автотранспортних засобів і підвищення рівня надання послуг з їх технічного обслуговування й ремонту. При цьому динаміка розвитку інфраструктури технічного сервісу автотранспорту повинна чітко корелюватися з темпами розвитку автомобільної промисловості й динамікою продажу автомобілів закордонного виробництва. Тільки за умови адекватного збільшення кількості постів обслуговування й ремонту автотранспортних засобів за рахунок уведення нових, розширення й реконструкції існуючих підприємств автосервісу, оснащення їх сучасним технологічним устаткуванням і кваліфікованим персоналом автотранспорт, що перебуває в експлуатації, буде вчасно обслужений і забезпечений якісним ремонтом. У таких умовах особливу важливість набуває проблема забезпечення екологічної безпеки підприємств технічного сервісу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Загальні проблеми, пов'язані із впровадженням екологічної політики на підприємствах, знайшли відображення у працях таких відомих закордонних і вітчизняних вчених, як О. Балацький, Р. Єфремова, Т. Галушкін, А. Ендерс, Л. Жубанова, В. Ігнатов, А. Кокін, Л. Мельник, А. Сармурзина, Ю. Саталкін, В. Шевчук, Ш. Хамзина, А. Хачапуров, М. Яцків, І. Яремчук та ін. Проте, незважаючи на численні розробки, питання забезпечення екологічної безпеки саме на підприємствах технічного сервісу залишаються актуальними.

Мета статті полягає у розкритті особливостей системи управління охороною навколишнього середовища на підприємствах технічного сервісу як важливого складника їх екологічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Система управління охороною навколишнього середовища будь-якого підприємства (в тому числі і підприємства технічного сервісу) повинна включати такі основні елементи:

- екологічну політику;
- планування природоохоронної діяльності;
- впровадження й функціонування системи охорони навколишнього середовища;
- проведення перевірок діяльності, що впливає на навколишнє середовище;
- аналіз результатів діяльності з охорони навколишнього середовища з боку керівництва [3, с. 27].

Екологічна політика відповідно до характеру й масштабів впливу виробничої діяльності на навколишнє середовище визначає найважливіші екологічні аспекти діяльності підприємства технічного сервісу, а також включає цілі та зобов'язання у сфері постійного її покращення й запобігання забрудненню.

Екологічна політика підприємства технічного сервісу в ХХІ ст. повинна ґрунтуватися на наступних принципах і зобов'язаннях [4, с. 102]:

- раціональності використання ресурсів;
 - пріоритетності планованих і реалізованих дій та заходів, пов'язаних з попередженням (запобіганням) впливу на навколишнє середовище, перед заходами і й діями з мінімізації й ліквідації наслідків такого впливу;
 - охорони здоров'я й безпеки персоналу підприємства автосервісу й населення;
 - послідовному безперервному покращенні характеристик і показників впливу здійснюваної діяльності, продукції й послуг на навколишнє середовище й споживання ресурсів з орієнтацією на сформований на конкретному етапі науково-технічного прогресу рівень розвитку техніки й технології й стан розвитку суспільства;
 - обов'язковому дотриманні вимог природоохоронного законодавства, у тому числі міжнародних угод, українського державного й місцевого законодавства, галузевих нормативних вимог, а також інших нормативних вимог, які регламентують діяльність підприємств технічного сервісу;
 - прийнятті й реалізації будь-яких управлінсько-виробничих рішень із урахуванням екологічних аспектів майбутньої діяльності, виробленої продукції й надаваних послуг;
 - послідовному залученні й мотивації (підвищення кваліфікації, заохочення, відповідальність) усього персоналу до природоохоронної діяльності;
 - інформуванні й підтримці відкритого діалогу з усіма зацікавленими в екологічних аспектах діяльності підприємства технічного сервісу й результатах оцінки його впливу на навколишнє середовище;
 - розумінні пріоритетності системного екологічного управління у сфері природоохоронної діяльності й прагнення до послідовного впровадження міжнародних стандартів з менеджменту.
- Ю.О. Ніколаєв називає основні цілі екологічної політики підприємства технічного сервісу [6, с. 140]:
- досягнення рівня екологічної безпеки, що відповідає показникам кращих підприємств;
 - підвищення екологічної безпеки підприємства, зниження впливу на навколишнє середовище за рахунок підвищення надійності, забезпечення безпечної й безаварійної роботи технологічного устаткування;
 - запобігання й мінімізація кількості й токсичності викидів, скидів забруднюючих речовин і відходів при збільшенні обсягів виробництва за рахунок впровадження нових технологій, устаткування, матеріалів і підвищення рівня автоматизації управління технологічними процесами;
 - впровадження ефективних технічних рішень і технологій з мінімізації й ліквідації рівня забруднення навколишнього середовища.

Екологічна політика кожним підприємством технічного сервісу має розроблятися самостійно й пері-

одично переглядатися з урахуванням результатів перевірок, аудиту й аналізу, доводиться до відомості всіх співробітників.

Планування природоохоронної діяльності здійснюється, виходячи з виявлених екологічних аспектів діяльності і виділення з них пріоритетних. При виділенні пріоритетних екологічних аспектів враховуються [1, с. 34]:

- 1) масштаб впливу;
- 2) вимоги нормативно-правових актів;
- 3) зобов'язання, визначені в екологічній політиці.

На основі виділених пріоритетних екологічних аспектів формуються цілі й завдання природоохоронної діяльності підприємства технічного сервісу. Ці завдання припускають розробку планових показників і показників оцінки досягнення, а також відповідальних і строки виконання, забезпечення фінансовими, матеріальними й трудовими ресурсами, які формалізуються у планах і перспективних програмах з навколишнього середовища.

Впровадження й функціонування системи охорони навколишнього середовища передбачають організацію й практичну реалізацію природоохоронної діяльності на підприємствах технічного сервісу.

Ефективне функціонування системи управління навколишнього середовища базується на виконанні таких умов [1, с. 35]:

– розподілі відповідальності за охорону навколишнього середовища, що ґрунтується на організаційній структурі кожного підприємства технічного сервісу;

– системі екологічного навчання персоналу підприємства технічного сервісу, якою визначатимуться категорії фахівців і персоналу, чия діяльність впливає на навколишнє середовище, категорії визначення потреби в навчанні, порядок прийняття рішень про направлення на навчання, порядок перевірки ефективності навчання (атестації);

– системі стимулювання персоналу підприємства технічного сервісу щодо підвищення кваліфікації й ефективності природоохоронної діяльності;

– оперативного зв'язку між різними рівнями системи управління охороною навколишнього середовища;

– системі поводження з документами, що регламентують або реєструють всі аспекти цієї діяльності. Система документообігу у сфері охорони навколишнього середовища функціонує відповідно до внутрішнього регламенту, а також документів, що регламентують звітність перед контролюючими організаціями;

– визначенні й контролі операцій, що впливають на навколишнє середовище. Порядок управління операціями визначає: процедури ідентифікації операцій, виявлення найбільш значимих операцій, визначення кількісних критеріїв роботи персоналу на операціях з метою дотримання встановлених планових екологічних показників, функціональну відповідальність за дотримання встановлених вимог;

– системі запобігання надзвичайних і аварійних ситуацій на підприємствах технічного сервісу, що включає: процедури й методи визначення ризиків, виникнення надзвичайних ситуацій, документування всіх виникаючих аварійних і надзвичайних ситуацій, порядок дій персоналу у разі виникнення аварійної й надзвичайної ситуації, план заходів щодо попередження аварійних і надзвичайних ситуацій тощо.

Проведення перевірок діяльності, що впливає на навколишнє середовище на підприємствах технічного сервісу, має здійснюватися у формі екологічного моніторингу, виробничого екологічного контролю й екологічного аудиту, у ході яких реєструються дані про навколишнє середовище, на підставі яких проводиться аналіз, виявляються невідповідності й приймаються попереджуючі й коригувальні дії [2, с. 9].

Керівництво підприємства технічного сервісу регулярно проводить аналіз результатів діяльності з охорони навколишнього середовища з метою забезпечення ефективності процесу управління охороною навколишнього середовища. Результати аналізу з боку керівництва оформлюються документально й використовуються для підготовки попереджувальних і коригувальних дій.

Внутрішні нормативно-методичні, організаційні документи підприємства технічного сервісу у сфері охорони навколишнього середовища розробляються на основі міжнародних, державних законодавчих і нормативних актів, з урахуванням вимог, встановлених органами місцевого самоврядування територій, на яких підприємство технічного сервісу і його структурні підрозділи здійснюють свою діяльність. Внутрішні документи, які розробляються та приймаються на підприємстві технічного сервісу з питань охорони навколишнього середовища й ресурсів, повинні бути спрямовані на запобігання впливу на навколишнє середовище й на послідовне покращення усіх екологічних аспектів діяльності, а також забезпечувати можливість оцінки впливу на навколишнє середовище та її стан; розробки, прийняття й коректування екологічної політики, цілей і завдань; планування, організації й практичної реалізації діяльності з охорони навколишнього середовища; поточного моніторингу й контролю діяльності; аудиту систем управління навколишнім середовищем, аналізу досягнутих результатів й удосконалення діючої системи управління охороною навколишнім середовищем [2, с. 10].

Зазвичай керівництво щодо реалізації політики у сфері екологічної безпеки здійснюють або власне сам директор, або безпосередньо особа, уповноважена у сфері охорони навколишнього середовища (технічний директор, головний інженер тощо). Керівник підприємства технічного сервісу:

– організує розробку, забезпечує реалізацію й необхідне коректування екологічної політики підприємства;

– організує діяльність з дотримання співробітниками підприємства державного природоохоронного законодавства, нормативно-правових актів органів місцевого самоврядування, приписів органів державного нагляду;

– визначає обов'язки керівників структурних підрозділів підприємства технічного сервісу (або спеціально вповноваженого співробітника), відповідального за екологічну безпеку;

– затверджує внутрішні документи, що регламентують природоохоронну діяльність підприємства технічного сервісу [8, с. 69].

Особа, безпосередньо уповноважена у сфері охорони навколишнього середовища, своєю чергою:

– організує й забезпечує реалізацію екологічної політики й найважливіших природоохоронних цілей;

– організує забезпечення відповідності виробництва, продукції й послуг вимогам відповідних стандартів, правил і норм охорони навколишнього середовища й раціонального використання природних ресурсів;

– організує й забезпечує планування природоохоронної діяльності, спрямовану на досягнення затверджених екологічних цілей відповідних цільових і планових показників з усіх найважливіших екологічних аспектів виробництва, продукції й послуг;

– керує розробкою, розглядає, затверджує й коректує природоохоронні плани й програми;

– організує розробку й забезпечує впровадження прогресивних систем і форм організації роботи з охорони навколишнього середовища;

– контролює забезпечення головними спеціалістами відповідності технології виробництва, устаткування, будинків і споруд вимогам стандартів, правил і норм охорони навколишнього середовища;

– здійснює контроль над виконанням працівниками підприємства правил, наказів керівника;

– керує розробкою, організує розгляд і затвердження у встановленому порядку організаційно-технічних заходів щодо покращення екологічної обстановки, організує контроль їх виконання;

– періодично перевіряє організацію роботи з охорони навколишнього середовища в структурних підрозділах підприємства;

– проводить перевірку знань у сфері охорони навколишнього середовища;

– забезпечує формування планів екологічного навчання працівників;

– організує розробку й впровадження форм і систем стимулювання (заохочення) працівників за кращу роботу у сфері охорони навколишнього середовища;

– організує і забезпечує регулярний процес екологічного моніторингу й екологічного аудиту;

– організує й забезпечує взаємодію між різними рівнями управління, а також зв'язки із зовнішніми зацікавленими з питань природоохоронної діяльності сторонами;

– здійснює загальне управління розробкою і впровадженням нормативно-методичних документів, що регламентують природоохоронну діяльність підприємства технічного сервісу [8, с. 70].

Під час здійснення своїх обов'язків особа, уповноважена у сфері охорони навколишнього середовища, має право:

– у будь-який час доби безперешкодно оглядати виробничі об'єкти, знайомитися з документами з питань охорони навколишнього середовища;

– давати керівникам і фахівцям (інженерно-технічним працівникам) підрозділів вказівки про усунення виявлених недоліків у роботі й порушень правил і норм з охорони навколишнього середовища. Ці вказівки можуть бути скасовані тільки письмовим розпорядженням генерального директора;

– забороняти роботу на виробничих об'єктах за умов, небезпечних для навколишнього природного середовища;

– відсторонювати від роботи осіб, що допустили порушення правил і норм з охорони навколишнього середовища (через керівників відповідних підрозділів);



Рис. 1. Система управління охороною навколишнього середовища на підприємствах технічного сервісу [5, с. 69]

– вносити керівнику підприємства пропозиції про заохочення окремих працівників за активну діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також про позбавлення або зниження розміру премії, про накладення дисциплінарних стягнень на керівників і фахівців підрозділів за порушення правил і норм з охорони навколишнього середовища [8, с. 70].

Конкретні обов'язки співробітників підприємства технічного сервісу у сфері охорони навколишнього середовища відбиваються в їх посадових інструкціях з урахуванням структури й специфіки виробничо-господарської діяльності підприємства.

Реалізація системи управління охороною навколишнього середовища на підприємствах технічного сервісу вимагає одночасного вирішення ряду взаємозалежних завдань (рис. 1).

Так, контроль за станом навколишнього середовища здійснюється з огляду на виявлені екологічні аспекти діяльності й виділення з них пріоритетних [5, с. 69]:

- контроль за неналежною утилізацією відходів;
- контроль за станом стічних вод і проведення заходів щодо їх очищення;
- контроль за станом атмосферного повітря й рівнем шуму;
- контроль за дотриманням правил охорони навколишнього середовища усіма працівниками підприємства.

Розробка пропозицій і реалізація заходів з охорони навколишнього середовища має на увазі організацію й практичну реалізацію природоохоронної діяльності:

- проведення заходів щодо очищення зливних і технологічних вод. Використання системи оборотного водопостачання;
- проведення заходів щодо очищення повітря й зниження рівня шуму;
- розробка й впровадження методів, що дозволяють зменшити частку відходів [5, с. 70].

Робота з кадрами припускає:

- інформування всіх працівників про необхідні навчально-роз'яснювальні заходи;
- підготовка й проведення контрольно-роз'яснювальних заходів;
- тісна взаємодія з іншими уповноваженими особами підприємства (тими, хто відповідає, наприклад, за охорону праці).

Інформаційне забезпечення передбачає:

- інформування в інтересах підтримки позитивного іміджу підприємства, громадськості й клієнтів про вжиті заходи із захисту навколишнього середовища;
- інформування комерційної дирекції про виявлені небезпеки, недоліки й порушення;

– інформування керівництва про альтернативні можливості утилізації відходів з меншими витратами;

– інформування всіх працівників із правилами поведінки з небезпечними матеріалами [5, с. 70].

До нормативно-правових аспектів належать такі:

– придбання для підприємства видань, інформаційних матеріалів, що включають усі закони, які поширюються на нього, підзаконні акти й інші правові документи з охорони навколишнього середовища;

– постачання служб підприємства необхідною для них спеціальною літературою, інструкціями й інформаційними матеріалами;

– одержання необхідних дозволів;

– регулярний зв'язок з компетентними представниками влади;

– участь у заходах щодо підвищення кваліфікації.

Економіка й організація підприємства технічного сервісу включає:

– постійний контроль за витратами на охорону навколишнього середовища;

– регулярне вивчення альтернативних і більш раціональних природоохоронних заходів;

– участь у прийнятті рішень щодо придбання експлуатаційних й інших матеріалів з урахуванням можливого здешевлення утилізації відходів [5, с. 71].

Маркетинг передбачає:

– постійний контроль каналів утилізації відходів;

– перевірку й відбір за екологічними критеріями фірм, що пропонують різні послуги;

– участь у прийнятті рішень про придбання експлуатаційних й інших матеріалів, потенційно небезпечних для навколишнього середовища.

Для малих підприємств технічного сервісу характерно, що питаннями екологічної безпеки та охорони навколишнього середовища займаються або безпосередньо власник або начальник сервісного цеху.

Висновки. У підсумку зауважимо, що в Україні велика кількість підприємств (у тому числі і підприємства технічного сервісу) досить мало уваги звертають у власній діяльності на охорону навколишнього середовища. Подібно до загальної економічної діяльності, природоохоронна діяльність та функціонування екологічної системи на підприємствах технічного сервісу періодично потребують корекції та удосконалення. І цьому сприятиме ефективна система управління охоронного навколишнього середовища, що включатиме наступні основні елементи: екологічну політику; планування природоохоронної діяльності; впровадження й функціонування системи охорони навколишнього середовища; проведення перевірок діяльності, що впливає на навколишнє середовище; аналіз результатів діяльності з охорони навколишнього середовища з боку керівництва.

Література

1. Бабина Ю.В. Экологическая политика предприятия в современных условиях хозяйствования. *Экология производства*. 2017. № 3. С. 32–40.
2. Голуб С.Г. Механізми управління екологічною безпекою на підприємстві. *Причорноморський екологічний бюлетень*. 2014. № 3. С. 8–18.
3. Егорова Л.Г. Система управления охраной окружающей среды на предприятии. *Вестник науки и техники*. 2014. № 2. С. 24–36.
4. Михайлик О.Л. Екологічний менеджмент : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ : Знання, 2012. 366 с.
5. Ибатуллина С. Системный подход к внедрению международных экологических стандартов на современных предприятиях. *Экономика и управление*. 2016. № 2. С. 68–72.
6. Ніколаєв Ю.О. Нікітко В.І. Формування системи еколого-економічного управління на вітчизняних підприємствах. *Економічний вісник НГУ*. 2008. № 1–2. С. 140.
7. Потай О.А. Концептуальні засади екологічного менеджменту підприємства. *Регіональна економіка*. 2008. № 5. С. 32–37.
8. Швиданенко Г.О., Криворучкіна О.В., Матукова Д.Г. Розвиток підприємства на еколого-економічних засадах: монографія. Київ : КНЕУ, 2017. 184 с.